

Den kolde krig

En tidslinje - periodisering (fra hvornår til hvornår - med nedslag i væsentlige årstal):

- 1945: Jaltakonferencen - 2. verdenskrig er snart slut
- 1945: 2. verdenskrig slutter. USA og Storbritannien befrier den nordlige, vestlige og sydlige del af Europa. Sovjetunionen den østlige del. Europa deles op i en østblok og en vestblok
- 1946: Winston Churchills Jerntæppetale. Han opfordrede Amerikanerne til at hjælpe Europa mod Stalin, så kommunismen ikke breder sig.
- 1947: Trumandoktrinen erklæres - Den amerikanske præsident Harry S. Truman holder en tale hvor han proklamerer at USA aktivt vil støtte anti-kommunistiske kræfter.
- 1948: Pragkuppet - Februar 1948, et kommunistisk statskup i Tjekkoslaviet, hvor det kommunistiske parti (KSČ) med støtte fra Sovjetunionen overtog magten og gjorde landet til en ét-partistat.
- 1949: NATO oprettes med det formål at sikre Vesteuropæisk fred og demokratiske værdier, promovere samarbejde og økonomisk vækst blandt dets allierede og beskytte Vesteuropæisk frihed
- 1949: Tyskland besættes af alle tre stormagter og deles op. USA og Storbritannien tager Vesttyskland, mens Sovjetunionen tager øst. Berlin bliver delt op i vest og øst.
- 1953: Stalin dør
- 1955: Warszawapagten oprettes - Traktat for venskab, samarbejde og gensidig hjælp. En militær alliance mellem en række østeuropæiske lande. Modsvar til NATO.
- 1956: Ungarn Opgøret - Reform kommunismen havde bredt sig i Ungarn og der skete et oprør mod kommunismen og Stalin. Sovjetunionen slår oprøret i Ungarn ned.
- 1961: Berlinmuren bygges
- 1962: Cubakrisen - Cuba ligger tæt på USA og det var blevet kommunistisk. Cuba havde fået våben af Sovjetunionen, og USA var derfor i fare.
- 1968: Sovjetunionen slår foråret i Prag ned - Reform kommunismen har bredt sig til Tjekkoslaviet. Sovjetunionen kunne ikke acceptere de nye reformer i frygt for at

ideerne ville brede sig. Sammen med de andre østeuropæiske lande tvang de gennem militær invasion Tjekkiet til at trække reformerne tilbage.

- 1985: Gorbatjov kommer til magten
- 1986: Tjernobylulykken - Sovjetunionen mistede tillid til Gorbatjov, da atomulykken skete i Tjernobyl
- 1989: Berlinmuren falder - Der opstod demonstrationer i flere af de østeuropæiske lande, og efter det stoppede de med at være kommunistiske. Ungarn åbnede sin grænse til Østrig og det gjorde at mange østeuropæere flygtede. Så mange østtyskere flygtede også den vej igennem, at det kommunistiske styre måtte tillade dem at rejse for ikke at miste dem helt. Symbol på den kolde krigs afslutning (men er den virkelig slut?)
- 1991: Warszawapagten og Sovjetunionen opløses

En gennemgang af forløbets væsentlige problemstillinger (angiv 2-3 relevante problemstillinger)

- Hvilke årsager var der til Sovjetunionens fald?
- Hvilke ideologiske uenigheder var der mellem sovjetunionen og usa og hvad bragte disse uenigheder
- Hvordan påvirkede den kolde krig popkultur i Sovjetunionen og USA?
- Hvordan kan man se tegn på den kolde krig i dag?
- Hvilke årsager var det til at Sovjetunionen og USA besluttede at stoppe våbenkapløbet og nedruste og hvordan foregik det?

Dominerende tendenser i perioden (f.eks. styreformer, samfund, kultur, menneskesyn):

- **Kommunisme:** Privatpersoner og virksomheder ejede og kontrollerede selv deres fabrikker og landbrugsjord
- **Reformkommunisme:** En ny version af kommunismen, som man ønskede at etablere i 1956, tiden efter Stalin. De ønskede at kommunismen ikke længere skulle anses som ufrivillig og brutal, men nærmere skulle være den tiltrækkende styreform. Det var ikke et opgør med kommunismen men en omfortolkning

- **Kapitalisme:** byggede på et flerpartisystem med frie demokratiske valg. Økonomien i vesten var kapitalistisk
- **Samfund: Vesten:** Forbrugersamfund voksede frem – især i 1950'erne og 60'erne. Fokus på individuel frihed, rettigheder og økonomisk vækst. Social velfærd udvikles i mange lande (f.eks. i Europa). **Østblokken:** Staten kontrollerede stort set alle dele af samfundet. Lighed blev prioriteret – men ofte på bekostning af frihed. Mangeløkonomi og knaphed på varer var almindeligt.
- **Propaganda** var udbredt på begge sider – film, plakater, nyheder og undervisning blev brugt til at fremme ideologier.
- **Kulturkamp:** Vestlig popkultur (musik, film, mode) blev symbol på frihed i øst – og blev ofte forbudt.
- **Menneskesyn: Vesten:** Mennesket ses som et individ med rettigheder, fri vilje og ansvar for eget liv. Fokus på frihed, demokrati og menneskerettigheder. **Østblokken:** Mennesket ses som del af kollektivet – fællesskabet og lighed over individets frihed. Loyalitet over for staten og partiet blev set som idealet.

Særlige begreber der knytter sig til forløbet:

- **Demokrati:**
- **Glasnost:** Skulle give større ytringsfrihed, åbne samfundet op og mindske censuren. Dette førte til kritik af systemet og afslørede dets svagheder.
- **Perestrojka:** Økonomiske reformer, der skulle modernisere planøkonomien ved at give virksomheder mere selvstændighed og introducere visse markedsøkonomiske elementer. Reformerne fungerede dog dårligt og bidrog til Sovjetunionens kollaps.
- **Jerntæppet:** Et udtryk brugt af Winston Churchill til at beskrive den opdeling, der opstod i Europa mellem det kommunistiske Østeuropa og det kapitalistiske Vesteuropa.
- **Atomkapløb / Våbenkapløb:** USA og Sovjetunionen konkurrerede om at udvikle og eje flest og mest avancerede atomvåben og militært isenkram. Begge havde kapacitet til at ødelægge hinanden (og resten af verden).

- **Rumkapløb:** Konkurrence om at være først i rummet. Sovjetunionen sendte den første satellit (Sputnik, 1957) og det første menneske (Gagarin, 1961) i rummet, men USA landede først på månen (1969).
- **MAD (Mutual Assured Destruction):** Et begreb, der beskriver den gensidige trussel om total ødelæggelse med atomvåben, som afholdt begge parter fra at starte en direkte krig.
- **NATO (1949):** Vestens militære alliance ledet af USA.
- **Warszawapagten (1955):** Østblokkens militære alliance ledet af Sovjetunionen.
- **Marshallhjælpen:** Økonomisk støtte fra USA til genopbygning af Europa efter Anden Verdenskrig – en del af strategien for at forhindre udbredelse af kommunismen.
- **Truman-doktrinen / Inddæmningspolitik:** Amerikansk politik om at forhindre kommunismens spredning, fx ved økonomisk og militær støtte til lande, der risikerede at "falde" til kommunismen.

Strukturer/aktører

(<https://historiskmetode.weebly.com/aktoslashr--struktur.html>):

Struktur:

Kommunisme mod kapitalisme

Aktør:

Mikhail Gorbatsjov var Sovjetunionens sidste leder (1985-1991) - Han var villig til at samarbejde med USA og prøvede at bygge et frit Sovjetunionen (glasnost og perestrojka)

Ronald Reagan var præsident 1981 til 1989

Harry S. Truman var USA's 33. præsident efter Ronald Reagan

Væsentlige begivenheder, f.eks. konflikter, kulturmøder, ændringer:

Berlinblokaden (1948-1949)

Sovjetunionen blokerede Vestberlins adgangsveje. Vesten svarede med en luftbro, der forsynede byen.

Koreakrigen (1950-1953)

En krig mellem Nordkorea (støttet af Kina og Sovjet) og Sydkorea (støttet af USA og FN). Endte uden klar sejr, men med fortsat deling.

Cubakrisen (1962)

Sovjet ville placere atommissiler i Cuba. USA protesterede kraftigt. Krisen bragte verden tæt på atomkrig, men endte med en aftale.

Vietnamkrigen (1955-1975)

En konflikt mellem kommunistiske Nordvietnam og USA-støttede Sydvietnam. USA trak sig ud i 1973, og Nordvietnam vandt i 1975.

Opførelsen og faldet af Berlinmuren (1961-1989)

Muren blev bygget for at stoppe østtyskere i at flygte til Vestberlin. Den blev symbolet på den kolde krigs opdeling. Faldt i 1989, som markerede Sovjets fald.

Afghanistan-krigen (1979-1989)

Sovjetunionen invaderede Afghanistan for at støtte en kommunistisk regering. USA støttede oprørerne. Sovjet led store tab og trak sig ud.

Oprustning og nedrustning (bl.a. våbenkapløbet og SALT-aftalerne)

USA og Sovjet konkurrerede om at udvikle flere og stærkere atomvåben. Perioder med nedrustningsaftaler (som SALT og INF) fulgte senere.

Opløsningen af Sovjetunionen (1991)

Økonomiske og politiske problemer førte til kommunismens sammenbrud og Sovjets opløsning. Den Kolde Krig blev afsluttet.

Prag Kuppet: Pragkuppet i februar 1948 var et kommunistisk statskup i Tjekkoslaviet, hvor det kommunistiske parti (KSČ) med støtte fra Sovjetunionen overtog magten og gjorde landet til en ét-parti-stat. Det viste at Sovjetunionen ikke ønskede at skabe frihed og fred i Europa

Årsagssammenhænge:

Ideologiske modsætninger: Kapitalisme vs kommunisme

- Efter krigen blev Europa opdelt i øst og vest.
- Sovjet fik kontrol over Østeuropa → USA frygtede kommunismens udbredelse.
- USA og allierede opretter NATO i 1949 for at stå sammen mod kommunismen.
- Dette førte til Sovjets oprettelse af Warszawapagten i 1955.
- Ineffektiv økonomi og folkets utilfredshed voksede.
- Reformforsøg som Gorbatsjovs *glasnost* og *perestrojka* førte til systemets kollaps

Konsekvenser:

Verdens opdeling i to blokke

- USA og vestlige allierede vs. Sovjetunionen og østblokken.

Militær oprustning og våbenkapløb

- Atomkapløb og konstant trussel om atomkrig.
- Store militærbudgetter på begge sider.

Regionale krige og konflikter

- Koreakrigen, Vietnamkrigen, Afghanistan-konflikten m.fl.
- USA og Sovjet støttede hver sin part i mange lokale konflikter.

Politisk undertrykkelse og overvågning

- Censur og manglende ytringsfrihed i østblokken.
- Antikommunistisk hysteri i vesten (f.eks. McCarthyisme i USA).

Økonomiske og teknologiske følgevirkninger

- Fokus på våbenindustri og rumkapløb (f.eks. månelandingen).
- Sovjetunionen blev økonomisk udmattet.

Afslutningen på kommunistisk styre i Østeuropa

- Berlinmurens fald i 1989.
- Opløsningen af Sovjetunionen i 1991.

Nye stater og ustabilitet i Østeuropa

- Tidligere sovjetrepublikker blev selvstændige.
- Mange af dem kæmper stadig med politisk og økonomisk ustabilitet.

Langvarige spændinger mellem Rusland og Vesten

- NATO's udvidelse mod øst har ført til nye konflikter.
- Mistillid og rivalisering eksisterer stadig i international politik.

En kort gennemgang af forløbets mest væsentlige kilder - med et par analytiske, kildekritiske nedslag:

Potsdamkonferencen (1945): Potsdamkonferencen fandt sted i juli-august 1945 mellem USA, Storbritannien og Sovjetunionen, kort efter Nazi-Tysklands nederlag. Formålet var at aftale, hvordan Europa – især Tyskland – skulle håndteres efter krigen. Man besluttede at opdele Tyskland og Berlin i fire besættelseszoner, afnazificere landet og kræve krigserstatninger. Samtidig blev Tysklands østgrænse flyttet vestpå, og Polen fik nye landområder. Truman nævnte, at USA havde et "nyt våben" (atombomben), og Japan blev opfordret til at overgive sig. Konferencen afslørede dybe uenigheder mellem stormagterne og regnes som et tidligt vendepunkt mod Den Kolde Krig.

Trumandoktrinen (1947): Truman ser på verdenssituationen som alvorlig. Han mener, at der skal handles imod kommunismen, og at mennesker mister deres frihed. Han opfordrer til at de skal holde et håb om at undslippe kommunismen, det er nemlig når befolkningen har opgivet alt håb, at kommunisterne har vundet.

Ondskabens imperium (1983): Ronald Reagans tale til en gruppe protestantiske præster i Orlando. I sin tale den 8. marts 1983 kaldte USA's præsident Ronald Reagan Sovjetunionen for et "ondskabens imperium" ("evil empire"). Talen blev holdt i Orlando, Florida, foran en kristen organisation, og Reagan præsenterede konflikten mellem USA og Sovjet som en moralsk kamp mellem godt og ondt. Han advarede mod at give efter for kommunismen og kritiserede dem i Vesten, der ønskede nedrustning på Sovjets betingelser. Talen markerede et opgør med tidligere forsøg på forsoning og lagde grunden for en mere konfrontatorisk linje i Den Kolde Krig.

Den sovjetiske partisekretær Andropovs tale om forholdet til USA (1983): I sin tale i 1983 advarede Sovjetunionens leder Jurij Andropov mod USA's aggressive politik under præsident Reagan. Han kritiserede især Reagans oprustning og placeringen af nye amerikanske atommissiler i Europa. Andropov afviste, at Sovjet ønskede krig, og fremstillede i stedet USSR som forsvarende og fredssøgende. Talen var et svar på Reagans hårde retorik og udtrykte Sovjets bekymring over øget spænding og risikoen for atomkrig.

Gorbatjovs tale til den franske nationalforsamling (1985):

I sin tale til den franske nationalforsamling i 1985 lagde Mikhail Gorbatsjov vægt på behovet for fredelig sameksistens mellem øst og vest. Han talte for nedrustning, dialog og samarbejde i stedet for konfrontation. Gorbatsjov ønskede at forbedre forholdet til Vesteuropa og signalerede en mere åben og reformvenlig linje i sovjetisk udenrigspolitik. Talen blev set som et tidligt tegn på de ændringer, han senere ville gennemføre under politikerne glasnost (åbenhed) og perestrojka (omstrukturering).

Et oprids af, om forløbet viser historisk "brud eller kontinuitet":

et afhænger af, hvilken vinkel du ser det fra, men generelt kan Den Kolde Krig både ses som **et historisk brud** og som **en form for kontinuitet**. Her er en oversigt over begge perspektiver:

Den Kolde Krig som historisk *brud*

1. Globalt ideologisk opgør

- For første gang var verden delt i to supermagter med modsatte ideologier: kapitalisme vs. kommunisme.

2. Atomvåben og gensidig ødelæggelse (MAD – Mutual Assured Destruction)

- Truslen om total udslettelse ændrede den måde, krig og politik blev ført på.

3. Verdensomspændende konflikter uden direkte krig mellem stormagterne

- "Proxy wars" (stedfortræderkrige) blev normen frem for direkte krig som i tidligere stormagtskonflikter (fx Første og Anden Verdenskrig).

4. Ny type politisk og militær alliance

- NATO og Warszawapagten var mere ideologisk og sikkerhedspolitisk bundne end tidligere alliancer.

Den Kolde Krig som *kontinuitet*

1. Stormagtsrivalisering

- Ligesom tidligere historiske perioder (fx Napoleonskrigene, kolonitiden) kæmpede stormagterne om indflydelse og magt – bare i nye former.

2. Imperialisme og dominans i udviklingslande

- USA og Sovjet søgte kontrol i Afrika, Asien og Latinamerika – en forlængelse af kolonitidens magtspil, blot i ny indpakning.

3. Nationalisme og kamp om ressourcer

- Mange konflikter under Den Kolde Krig var drevet af gamle historiske spændinger og interesser.

4. Fortsat brug af propaganda og statsstyring

- Statskontrol over medier og befolkning fortsatte som i mange tidligere regimer, især i østblokken.

Et oprids af forløbets nutidsperspektivering:

- 2022: Den kolde krig er vækket til live igen, da Rusland invaderer Ukraine. Dette har fået folk til at diskutere om Den Kolde Krig nogensinde reelt sluttede eller om den bare har ligget i dvale